

10. Рукописний архів навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського (далі – РФП ВДПУ). – Ф. 1. – Оп. 26. – Спр. 98. – 3 арк. ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 80. – 4 арк. ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 55. – Арк. 1–10 ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 28. – Спр. 93. – 7 арк. ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 4. – Спр. 80. – 10 арк. ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 10. – Спр. 95. – 12 арк. ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 14. – Спр. 116. – Арк. 3, 7 ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 26. – Спр. 108. – Арк. 4, 22 ; РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 18. – Спр. 56. – Арк. 15–17.
11. РФП ВДПУ. – Ф. 1. – Оп. 17. – Спр. 55. – Арк. 8.
12. Махній М. Вікова символіка одягу : Коли одягалися штани?
13. Поділля : іст.-етногр. дослідж. / за ред. Л.Ф. Артюх, В.Г. Балушок, З.Є. Болтарович та ін. – К. : Доля, 1994. – С. 276.
14. Косміна О. Українське традиційне вбрання в сучасному урбаністичному середовищі (з досвіду етносоціологічного дослідження) / О. Косміна // Етнічна історія народів Європи. – К., 2006. – Вип. 21. – С. 29.

Гребенёва В.А. ДЕТСКАЯ МОДА КАК КОМПОНЕНТ ДЕТСКОЙ СУБКУЛЬТУРЫ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX – НАЧАЛА XXI ВЕКА (НА МАТЕРИАЛАХ ВИННИЧЧИНЫ)

В статье рассматривается детская мода как компонент детской субкультуры Винниччины во второй половине XX – в начале XXI в.

Ключевые слова: детская мода, эстетические представления детей, этнология детства, детская субкультура, дети, детство.

Grebeneva V.A. CHILDREN'S FASHION AS A COMPONENT OF CHILDREN'S SUBCULTURE IN THE SECOND HALF OF THE XX – AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY (ON THE BASIS OF MATERIALS FROM VINNYTSIA REGION)

The article deals with the children's fashion as a component of children's subculture of Vinnytsia region in the second half of the XX – at the beginning of the XXI century.

Keywords: children's fashion, aesthetic children's conception, ethnology of childhood, children's subculture, children, childhood.

УДК [39+908](477.43/.44)«20»

В.А. Косаківський

**ЕТНОГРАФІЧНО-КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОДІЛЛЯ НА ПОЧАТКУ
XXI СТОЛІТТЯ: СПЕЦИФІКА І ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті розглянуто специфіку і перспективи етнографічно-краєзнавчого дослідження Поділля початку XXI ст. На прикладі містечка Чечельник, с. Стіна, сіл Бушанської, Мити-нецької та Северинівської сільських рад показано можливості комплексного підходу при їх вивченні.

Ключові слова: етнографічно-краєзнавчі дослідження, комплексний підхід, населений пункт, Поділля, XXI століття.

Історія рідного краю завжди викликала особливий інтерес. Про це свідчить той факт, що останніми роками значно зросли краєзнавчий рух і регіональні дослідження в Україні і на Поділлі зокрема. Численні історико-краєзнавчі товариства, установи і заклади Вінниці, Кам'янця-Подільського, Хмельницького, Меджибожа, Могилева-Подільського та багатьох інших міст Поділля складають основу краєзнавчого руху та краєзнавчих досліджень, опираючись при цьому на численний гурт краєзнавців – науковців, викладачів, учителів, музейників, архівістів, працівників культури, студентів та учнів.

Знаними осередками краєзнавства Поділля є Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (КПНУ ім. І. Огієнка) та Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (ВДПУ ім. М. Коцюбинського) [1, с. 78–79, 376–384]. Координатором краєзнавчого руху на Поділлі виступає Центр дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при КПНУ ім. І. Огієнка та Хмельницький обласний осередок Національної спілки краєзнавців України. Так, лише впродовж 2007–2010 рр. під грифом цих установ та інших краєзнавчих організацій Хмельниччини було видано щороку до 45 найменувань монографій, книг, наукових збірників, брошур, путівників, присвячених різним ас-

пектам історії і культури краю. За цей же час на Хмельниччині організовано і проведено 24 міжнародні, всеукраїнські та регіональні науково-практичні та науково-красназавчі конференції, симпозіуми, круглі столи, семінари і читання. Саме вони стали місцем спілкування і обміну творчим досвідом учасників цих зібрань [2, с. 32–37].

Інститут історії, етнології і права ВДПУ ім. М. Коцюбинського також посідає вагомe місце у розвитку краєзнавства на Вінниччині. Щороку на базі інституту відбуваються міжнародні і всеукраїнські наукові конференції, учасниками яких є відомі науковці не тільки з України, а й з інших країн. Традиційними стали краєзнавчі конференції, основна мета яких – вивчення та популяризація історії Вінниччини [3, с. 123–124; 4, с. 164]. Саме тут у 2013 р. проведено 25-ту ювілейну Всеукраїнську наукову історико-краєзнавчу конференцію «Вінниччина: минуле та сьогодні» [5]. Загалом у матеріалах Вінницьких конференцій опубліковано понад 2 400 тез та статей. У них розглядалися актуальні й малодосліджені для історичної науки проблеми методології і методики краєзнавства, археології, історії, джерелознавства, археографії, етнології, фольклористики, музеєзнавства тощо [6, с. 14–15]. За оцінкою Л.В. Баженова, «за своєю суттю опубліковані збірники Вінницьких наукових історико-краєзнавчих конференцій стали своєрідною розгорнутою енциклопедією історії Поділля» [7, с. 336].

Особливо активними, а відтак і результативними наразі є фольклорно-етнографічні дослідження духовної та матеріальної культури мешканців Поділля. Основними установами, які проводять такі дослідження на Поділлі, стали Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського (ІМФЕ), Національний музей народної архітектури та побуту України, секція етнології кафедри філософії, соціально-політичних дисциплін та етнології ПЕП ВДПУ ім. М. Коцюбинського, Вінницький обласний краєзнавчий музей та Вінницький обласний центр народної творчості.

На сторінках наукових видань ІМФЕ – журналу «Народна творчість та етнографія» і щорічника «Матеріали до української етнології» – вміщено низку статей, присвячених сучасному стану етнографічного вивчення подільського краю. Серед них публікації М.А. Пилипака [8], С.О. Довганя [9], В.А. Косаківського [10], Л.С. Мельничук [11], О. Шалак [12] та ін.

У 2003 р. у ВДПУ ім. М. Коцюбинського проведено Міжнародну конференцію «Народна культура Поділля в контексті національного виховання». За результатами конференції опубліковано науковий збірник, на сторінках якого вміщено матеріали про різні аспекти розвитку матеріальної і духовної культури подолян [13, с. 70–75]. Цей та чимало інших збірників видруковано у тісній співпраці науковців ВДПУ з Обласним центром народної творчості. У 2005 р. світ побачила збірка наукових праць «Матеріали до етнології Поділля: польові дослідження», у якій вміщено статті переважно молодих вінницьких народознавців. У 2008 р. у Вінниці проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Подільське традиційне ткацтво» та видано збірник матеріалів. Обласним центром народної творчості у 2009 р. видано довідник «Народні майстри Вінниччини», у якому зібрано та систематизовано відомості про самодіяльних і професійних митців та народних майстрів нашого краю. Багато етнографічних матеріалів вміщено на сторінках 3-го і 4-го випусків «Подільської старовини», виданих Вінницьким обласним краєзнавчим музеєм [14, с. 33–34].

Незважаючи на таку велику кількість етнокраєзнавчих досліджень Поділля, більш повним на сьогодні є комплексний підхід до вивчення одного населеного пункту. Саме в комплексі потрібно вивчати особливості природи, топоніміки, археології, історії, етнографії, демографії, фольклору, музикознавчі і мовознавчі питання тощо. Таке міжгалузеве поєднання під час дослідження одного населеного пункту дасть повну і різнобічну картину культурно-історичних процесів на мікрорегіональному рівні.

Вже понад 35 років автор проводить у такому напрямку дослідження містечка Чечельник на Південно-Східному Поділлі. За цей час досліджено фізико-географічні та природні умови розташування даного поселення (геологічну будову, корисні копалини, рельєф, клімат, ґрунти, рослинний і тваринний світ), пам'ятки археології на його території та в околицях, історію та топоніміку, етнічний, етнодемографічний та етноконфесійний склад населення, етнографічні особливості поселення (господарство, ремесла та промисли, транспорт, народну архітектуру та одяг, народну їжу, родинну і календарну звичаєвість), усну народну творчість (пісенний і прозовий фольклор) тощо [10, с. 52–53]. Результати дослідження вилились у монографію «Нариси

з історії Чечельника» [15] та кандидатську дисертацію «Етнокультурна характеристика населення містечка Чечельника в історичному розвитку (XIX – початок XXI століття)» [16].

Починаючи з 2000 р. на Поділлі вже реалізовано чотири масштабних проекти з комплексного дослідження окремих населених пунктів. Для успішного перебігу такої роботи до участі у них були залучені науковці різних галузей з Вінниці та Києва: географи, археологи, історики, етнографи, фольклористи, мовознавці, музикознавці, архітектори, краєзнавці тощо. Залучення до співпраці фахівців вузьких спеціальностей дало можливість у комплексі більш якісно розглянути увесь аспект питань, пов'язаних з вивченням конкретного населеного пункту, і створити цілісне уявлення про нього. Практика попередніх років свідчить, що напрям наукового дослідження, обраний нами, дає позитивні, вагомі та цікаві результати. Наслідком здійснених досліджень є три колективні монографії.

Перша із них – «Одвічна Русава (етнографія та фольклор с. Стіна на Поділлі)» – присвячена селу, що знаходиться в Томашпільському районі на Вінниччині. Ця книга – результат Всеукраїнської фольклорно-етнографічної експедиції, здійсненої в липні–серпні 2000 р., та численних фольклорних експедицій К.А. Смаля. В монографії вміщено матеріали з історії села, висвітлено особливості архітектури, деякі аспекти господарської діяльності мешканців. Значну увагу приділено ремеслам, промислам та народним майстрам с. Стіни. Чільне місце у книзі відведено народному одягу, звичаям та обрядам стінян, знахарству та народній медицині. Духовний світ жителів села поданий в уявленнях, віруваннях, легендах та усних оповідях. Науковцями також розглянуто особливості мови та антропонімікон населення. Книгу присвячено З.З. Чорній, фольклористці та керівникові народного аматорського фольклорно-етнографічного колективу «Русава», який більше чотирьох десятиліть пропагує пісенний фольклор та народну обрядовість. Саме тому у збірнику вміщено тексти 112 народних пісень з нотами – зразки найбільшої духовної цінності с. Стіна [17].

Друга монографія – «Буша: Природа, археологія, історія, етнографія та фольклор сіл Бушанської сільської ради» – присвячена селам Буша, Дорошівка, Слобода-Бушанська та хутору Держанка. Ця книга – результат фольклорно-етнографічної експедиції, здійсненої у жовтні 2007 р. вченими з Вінниці та Києва у тісній співпраці з місцевими краєзнавцями. В книзі зібрано матеріали про минуле і сьогодення цих унікальних подільських сіл, описано природу та топоніміку. Тут вміщено відомості про пам'ятки археології, історії, культури та природи, які ввійшли до складу Державного історико-культурного заповідника «Буша». Народна архітектура, настінні розписи, народні майстри, традиційні страви, родинні звичаї та обряди, вірування та повір'я, пісенний фольклор – ось далеко не повний перелік тем, висвітлених науковцями у даному збірнику [18].

Третя монографія має назву «Легенди з-над сивого Бужка: природа, археологія, історія, етнографія та фольклор сіл Митинці, Хотьківці, Вереміївка і Заруддя Красилівського району на Хмельниччині» і являє собою результат п'яти наукових експедицій, здійснених у 2006–2007 рр. науковцями з Вінниці та Києва у співпраці з місцевими краєзнавцями. Митинецька сільська рада розташована на берегах р. Бужок, яка є природним кордоном між Поділлям і Волинню. Села Хотьківці й Заруддя – подільські, а Митинці і Вереміївка – волинські.

Окрім вже звичної природи, археології та історії, збірник насичений дослідженнями особливостей традицій волино-подільського пограниччя. Останні простежуються і в народному будівництві, і в ремеслах та промислах, і в одязі, і в звичаях харчування та народній медицині, у фольклорі та, звісно ж, в народній говірці [19].

Наразі підготовлено до друку чергову колективну монографію, яку присвячено дослідженням природи, археології, історії, етнографії та фольклору сіл Северинівка, Голубівка і Хатки, що належать до Северинівської сільської ради Жмеринського району на Вінниччині. Ця праця – результат кількох фольклорно-етнографічних експедицій, що тривали впродовж 2009–2012 рр. за участю вчених із Вінниці та Києва, а також місцевих краєзнавців. Окрему експедицію до Польщі здійснили К. Забртанська та А. Радковська; вони привезли цінні матеріали з історії с. Северинівки, отримані від Т. Фірлей, онуки останнього володаря Северинівського маєтку.

Авторами поданих до книги матеріалів є низка українських науковців: А.В. Гудзевич – д. г. н., доцент, заступник декана природничо-географічного факультету ВДПУ ім. М. Коцюбинського; С.О. Довгань – вчений секретар ІМФЕ ім. М. Рильського; Р.В. Дубина – науковий співробітник Національного музею народної архітектури і побуту

України; В.С. Рудь – аспірант Інституту археології НАН України; О.В. Зайцева – аспірантка кафедри української мови НУ «Києво-Могилянська академія»; Т.П. Пірус – завідувачка Науково-навчальної лабораторії з етнології Поділля ВДПУ ім. М. Коцюбинського, народна майстриня; Н.М. Шпак – етнолог, заслужений майстер народної творчості України; В.А. Косаківський – к. і. н., старший викладач кафедри філософії, соціально-політичних дисциплін та етнології ПЕП ВДПУ ім. М. Коцюбинського, а також краєзнавці – Т.О. Іванова (с. Голубівка) та М.В. Титянчук (м. Бар).

Матеріали книги викладено у чотирьох розділах. Перший присвячено особливостям природи та топоніміки. Другий – історії северинівської землі. Тут вміщено матеріали про пам'ятки археології краю та подано якомога детальнішу історію усіх досліджуваних сіл. Особливе місце посідають відомості про унікальний палацо-парковий ансамбль, який багатий своєю історією і є гордістю Северинівки. Етнографічним особливостям сіл Северинівської сільської ради присвячено матеріали, вміщені у третьому розділі. Тут охарактеризовано особливості народної архітектури, ремесел та промислів, календарної та родинної обрядовості, народного харчування та народної медицини. Останній розділ присвячено усній народній творчості. Він включає дослідження особливостей народного мовлення, а також пісенний і прозовий фольклор.

Отже, зробивши короткий огляд основних досягнень з етнокраєзнавчого вивчення Поділля, які мали місце на початку ХХІ ст., слід зауважити, що така праця хоч і триває недовго, але є плідною і дала гарні результати. Перспективним, на наш погляд, є саме комплексний підхід у історико-етнографічному вивченні окремого населеного пункту. Яскравим підтвердженням цього є здійснені експедиції та колективні монографії, видрукувані за їх результатами.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гальчак С.Д. Розвиток краєзнавства у Східному Поділлі : XIX – поч. ХХІ ст. / С.Д. Гальчак. – Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2011. – 788 с.
2. Баженов Л.В. Реформування краєзнавчого руху в Україні та розвиток історико-краєзнавчих досліджень на Поділлі у 2007–2010 рр. / Л.В. Баженов // Матеріали ХІІІ Подільської історико-краєзнавчої конференції : [присвяченої 80-річчю від дня народження І.С. Винокура] / Завальнюк О.М. (голова), Войтенко В.І. (співголова), Баженов Л.В. (відп. редактор) та ін. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2010. – С. 32–38.
3. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (1912–2012) : ювілейна книга / Редколегія : О.В. Шестопалюк (голова) [та ін.] : Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2012. – 224 с. : фото.
4. Інститут історії, етнології і права Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : від витоків до сьогодення / Ю.А. Зінько та ін. ; відп. ред. Ю.А. Зінько ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2012. – 208 с. : фото.
5. Вінниччина : минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали ХХV Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції. 11–12 жовтня 2013 р. – Вінниця : ТОВ «Консоль», 2013. – 582 с.
6. Зінько Ю.А. Малі, але славні роковини : ХХV Вінницькій науковій історико-краєзнавчій конференції присвячується / Ю.А. Зінько, С.Л. Калитко // Вінниччина : минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали ХХV Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції. 11–12 жовтня 2013 р. – Вінниця : ТОВ «Консоль», 2013. – С. 11–17.
7. Баженов Л.В. Вчений-історик М.М. Кравець завжди в пам'яті і серці моїм / Л.В. Баженов // Матеріали ХХІІІ Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції «Освіта на Поділлі : минуле та сьогодення». (До 100-річчя заснування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського). – Вінниця, 2011. – С. 333–337.
8. Пилипак М.А. Українська весільна обрядовість населення українсько-молдавського порубіжжя / М.А. Пилипак // Народна творчість та етнографія. – 2009. – № 2. – С. 100–104.
9. Довгань С.О. Господарські будівлі селянського двору на Південно-Східному Поділлі (с. Орлівка Теплицького району) / С.О. Довгань // Там само. – С. 96–100.
10. Косаківський В.А. Етнографічне дослідження одного населеного пункту (на прикладі містечка Чечельника на Південно-Східному Поділлі) / В.А. Косаківський // Матеріали до української етнології : Зб. наук. пр. – К., 2003. – Вип. 3 (6). – С. 52–53.
11. Мельничук Л.С. Гончарство Східного Поділля : минуле і сьогодення / Л.С. Мельничук // Там само. – С. 60–66.
12. Шалак О. Фольклористична діяльність Анатолія Патрикійовича Свидницького (1(13).09.1834–6(18).08.1871). До проблеми записування / О. Шалак // Матеріали до української етнології : Зб. наук. пр. – К., 2006. – Вип. 6 (9). – С. 255–260.

13. Коляструк О.А. Етнологічні студії в Інституті історії, етнології і права : наукові пошуки і здобутки, виклики і перспективи / О.А. Коляструк, В.О. Гребеньова // Там само. – С. 70–75.
14. Косаківський В.А. Етнографічні дослідження на Східному Поділлі останніх років / В.А. Косаківський // VI Кирилло-Мефодієвские чтения : сб. материалов Международной науч.-практ. конф. – Уфа : ИЦ Уфимского филиала МГТУ им. М.А. Шолохова, 2012. – С. 32–41.
15. Вовк С.В. Нариси з історії Чечельника. З найдавніших часів до наших днів / С.В. Вовк, В.А. Косаківський, С.В. Таранець). – Вінниця : РВВ ВАТ «Віноблдрукарня», 2000. – 214 с.
16. Косаківський В.А. Етнокультурна характеристика населення містечка Чечельника в історичному розвитку (XIX – початок XXI століття) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.05 «Етнологія» / В.А. Косаківський. – Вінниця, 2013. – 20 с.
17. Одвічна Русава (етнографія та фольклор с. Стіна на Поділлі) / Наук. ред. В.А. Косаківський. – Вінниця : ТОВ «Консоль», 2003. – 224 с.
18. Буша : Природа, археологія, історія, етнографія та фольклор сіл Бушанської сільської ради / За наук. ред. В.А. Косаківського. – Вінниця : Вінницька газета, 2009. – 208 с., іл.
19. Легенди з-над сивого Бужка : природа, археологія, історія, етнографія та фольклор сіл Митинці, Хотьківці, Вереміївка і Заруддя Красилівського району на Хмельниччині / Наук. ред. В.А. Косаківський. – К. : Майстерня книги, 2010. – 344 с.

Косаковский В.А. ЭТНОГРАФИЧЕСКО-КРАЕВЕДЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПОДОЛЬЯ В НАЧАЛЕ XXI ВЕКА: СПЕЦИФИКА И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье рассмотрены специфика и перспективы этнографическо-краеведческого исследования Подолья в начале XXI века. На примере местечка Чечельник, с. Стена, сел Бушанского, Мытынецкого и Севериновского сельских советов показаны возможности комплексного подхода при их изучении.

Ключевые слова: этнографическо-краеведческие исследования, комплексный подход, населенный пункт, Подолье, XXI век.

Kosakivskiy V.A. ETHNOGRAPHIC AND LOCAL LORE STUDIES OF PODILLIA IN THE EARLY XXI CENTURY: SPECIFICITY AND PROSPECTS

The article deals with the specifics and prospects of ethnographic and local lore studies of Podillia in the early XXI century. The integrated approach to the study is shown by the example of the town Chechelnyk, village Stina, villages of Bushanska, Mytynetska, Severynivska village councils.

Keywords: ethnography and local lore studies, integrated approach, settlement, Podillia, XXI century.